

Włodzimierz Bolecki

Przestrzeń w dziele literackim

Biuletyn Polonistyczny 20/3 (65), 53-56

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mgr Władysław Witek mówił o "J. Kasproviczu jako bibliofilu", pokazując poetę jako miłośnika, zbieracza i znawcę literatury.

Wygłoszone referaty stały się przedmiotem dyskusji, w której poszerzony został krąg problemowy związany z postacią poety i jego twórczością. Dyskutanci wysunęli szereg postulatów badawczych - zarówno szczegółowych, jak i generalnych.

Dokonując zamknięcia sesji gospodarze wyrazili nadzieję, że spotkanie stało się jeszcze jednym dowodem potrzeby kontynuacji konfrontowania myśli naukowej w zakresie badań historycznoliterackich.

Mgr Anna Raczyńska

Mgr Maria Świątkowska

**PRZESTRZEŃ W DZIELE LITERACKIM
KONFERENCJA NAUKOWA INSTYTUTU BADAŃ LITERACKICH**

(21-23 III 1977)

Z inicjatywy Pracowni Poetyki Historycznej Instytutu Badań Literackich odbyła się w Warszawie w dniach 21-23 III 1977 r. konferencja naukowa na temat "Przestrzeni w dziele literackim". Wygłoszono piętnaście referatów, z których część poświęcona była problemom ściśle teoretycznym, inne natomiast miały charakter interpretacyjny.

Konferencję zapoczątkowało wprowadzenie, zatytułowane "Przestrzeń w literaturze: elementarne rozróżnienia", które wygłosił doc. dr hab. Janusz Sławiński, wymieniając siedem sposobów wyodrębniania kategorii przestrzeni jako przedmiotu uwagi badacza literatury. Referent wymienił i kolejno omówił: 1) plan morfologii dzieła (poetyka opisowa), 2) topikę przestrzenną w schematach kompozycyjnych (poetyka historyczna), 3) wyobrażenia przestrzenne w systemie znaczeniowym języka, 4) kulturowe wzory modelowania przestrzeni (np. stratyfikacja społeczna), 5) wzory archetypiczne (np. wg Junga), 6) języki filozoficzno-fizyczne (ciągłość, kształty, rozmiary) oraz 7) dzieło jako przestrzeń (w modelu stereometrycznym).

Prof. dr hab. Michał Głowiński w zamykającym konferencję referacie zatytułowanym "Przestrzenne tematy i wariacje" mówił o kategoriach przestrzeni generowanej w dziele literackim przez system leksykalny języka. Na przykładzie dwóch wierszy (Cypriana Norwida i Wisławy Szymborskiej) referent analizował aktywną semantycznie funkcję cech przestrzennych jednostek językowych.

Mgr Marian Płachecki w referacie o "Kontekście przestrzennym fabuły" rozważał relacje między fabułą a towarzyszącymi jej kręgami przestrzennymi w planie wypowiedzenia tekstu ("narratio narrans") i tekstu jako wypowiedzi ("narratio narrata").

Cztery dalsze referaty poświęcone były obecności kategorii przestrzeni w poezji: dr Zdzisław Łapiński podjął temat funkcji przestrzeni w liryce Juliana Przybosa. Analizując wiersz "Cicho, nisko", referent podkreślił, iż kategorie przestrzenne uwydatniają w tej poezji systemowy charakter języka, a równocześnie wyrażają bezpośrednio dane świadomości ("Przestrzeń w poezji Przybosa"). Doc. dr Erazm Kuźma omawiał "przestrzeń niespójną" w liryce międzywojennej i związany z nią problem spójności tekstu ("Przestrzeń artystyczna w awangardowej poezji dwudziestolecia międzywojennego a problemy spójności tekstu"). Dr Jerzy Świąch interpretował obecność kategorii czaso-przestrzennych w liryce okupacyjnej ("O kategoriach czasu i przestrzeni w poezji okupacyjnej 1939-1945"). Mgr Małgorzata Baranowska poświęciła swój referat kategoriom przestrzeni w "Mopsożelaznym piecyku" Aleksandra Wata i ich związkach z topiką modernistyczną ("Transfiguracje przestrzeni w twórczości Aleksandra Wata").

Cztery referaty zajmowały się z kolei interpretacją przestrzeni w utworach narracyjnych: mgr Henryk Michalski mówił o przestrzeni jako o podstawowej kategorii opisu w "Mikołaja Doświadczynskiego przypadkach" Ignacego Krasickiego ("Przestrzeń w powieści"). Dr Anna Martuszevska analizowała ewolucję toposu natury i implikowanej przez nią koncepcji człowieka w powieści XIX wieku ("Od »Dzikiej« do »Dzikuski«
Przemiany funkcji natury w powieści XIX w."). Dr Małgorzata Czermińska omawiała obecność toposu domu w kilku powieściach autobiograficznych międzywojnia (m.in. Pawła Hulki-Laskowskiego, Melchiora Wańkowi-

cza): "Dom w autobiografii i powieści o dzieciństwie". Wreszcie mgr Janusz Pawłowski analizował funkcję przestrzeni w "Kosmosie" Witolda Gombrowicza, traktując przedstawienie przestrzeni jako podstawowy wykładnik filozoficznego sensu tej powieści ("Przestrzeń w »Kosmosie«").

Przestrzenia w piśmiennictwie staropolskim zajmowały się dwa referaty: doc. dr hab. Teresa Michałowska ("Topika przestrzeni w liryce staropolskiej") sięgnęła do wyobrażeń przestrzennych (miejsc i relacji między miejscami) w liryce staropolskiej, ukazując związek estetyk renesansowych z teorią miejsc w retorykach antycznych. Doc. dr hab. Janina Abramowska, omawiając topos wędrowki w kulturze antycznej ("Peregrynacja. Przestrzeń alegoryczna, realna, groteskowa"), wskazywała na możliwość typologii rodzajów wędrowki oraz na "długie trwanie" toposu peregrynacji i pielgrzymy w kulturze europejskiej do wieku XX włącznie.

O funkcji przestrzeni w ostatnim z rodzajów literackich - dramacie - mówił doc. dr hab. Jan Błoński ("Przestrzeń dramatyczna od Wyspiańskiego do Różewicza"). Referent interpretował przestrzeń w dramacie antycznym (Sofokles), romantycznym (Mickiewicz), modernistycznym (Wyspiański), międzywojennym (Witkacy), powojennym (Szaniawski, Mrozek, Różewicz), śledząc związek ewolucji przestrzeni ze zmieniającymi się koncepcjami akcji dramatycznej i przestrzeni teatralnej.

Osobne miejsce przypadło referatowi Jacka Sempolińskiego ("O płaszczyźnie barwnej"), który na przykładzie odrębnego kształtowania przestrzeni w obrazach D. Ghirlandaia i T. Masaccia oraz P. Veronese'a i Tycjana uwydatnił odmienną ujęciem barwy i przedmiotu, człowieka i nieskończoności w różnych poetykach malarskich.

Wszystkim referatom towarzyszyła dyskusja, w której najaktywniejszy udział brali: doc. dr hab. Kazimierz Bartoszyński, doc. dr hab. Jan Błoński, dr Ryszard Handke, doc. dr hab. Maria Jasińska, dr Jerzy Jarzębski, dr Janusz Lalewicz, mgr Marian Płachecki, dr Jan Prokop, prof. dr hab. Mieczysław Porębski, prof. dr hab. Irena Sławińska. Wszyscy dyskutanci byli zgodni, że kategoria przestrzeni w badaniach literackich często występuje jako język, w którym wypowiedane są sensy nieprzestrzenne. Stąd też potrzeba ścisłego określenia poziomów analizy, jak również

ukazania przestrzeni w dziele literackim z różnymi wymiarami przestrzeni w kulturze.

Mgr Włodzimierz Bolecki

**„W KRĘGU POEZJI I PROZY STAROPOLSKIEJ”
SPRAWOZDANIE Z SESJI NAUKOWEJ**

(27–28 IV 1977)

W dniach 27-28 kwietnia 1977 r. odbyła się w Warszawie sesja naukowa z cyklu "W kręgu poezji i prozy staropolskiej", zorganizowana przez Pracownię Historii Literatury Staropolskiej Instytutu Badań Literackich PAN.

Pierwsza wypowiedź, doc. dr hab. Barbary Otwinowskiej, zatytułowana "Fraszka »Do snu« Kochanowskiego" (dotycząca fraszki 37 księgi II), zawierała propozycję interpretacji tego liryku w świetle historii idei. Utwór, pozornie prosty i, zdawałoby się, nie wymagający szczególnego komentarza rzeczowego ani filologicznego, stwarza możliwości głębszego odczytania, jeżeli się rozpatrzy aktualne w czasach Kochanowskiego znaczenia obiegowe i filozoficzne podstawowych zawartych w nim terminów i pojęć: sen, śmierć, kosmos, dusza, ciało. Dla wyjaśnienia owej głębszej konotacji utworu referentka omówiła korelujące z nim koncepcje przedkopernikańskiej budowy kosmosu i przedkartezjańskiej teorii duszy i ciała, jak również wywodzącą się od Synezyjusza i Makrobiusza teorię snów, respektowaną w okresie Renesansu. Całościową koncepcję utworu referentka zestawiała z teorią Ficina na temat kontemplacji oraz z rozpatrywaną przezeń w tym aspekcie teorią snu.

Dr Stefan Nieznanowski w referacie dotyczącym "Barokowej poezji mistycznej w Polsce" przedstawił wstępne rozeznanie w zasygnalizowanym w tytule materiale, ponieważ brak w chwili obecnej pełnej znajomości tej poezji. Wiadomo coś jedynie o przekładach mistyków hiszpańskich oraz znamy pewną manierę stylistyczną ujawnianą przez poetów imiennych XVII w.: nałożenie stylistyki "Pieśni nad Pieśniami" na przeżycia misty-